

9-Тақырып

Шаруашылық жүргізуші
субъектілерді инновациялық
тұрпаты орта жағдайларда
олардың нарықтағы іс-
әрекеттерін талдау

Кәсіпорынның инновациялық деңгейін бағалау

- Экономиканың инновациялық белсенділігін бірізділікпен көтеру үшін, шаруашылық жүргізуші субъектілердің әлеуетін және инновациялық деңгейін бағалаудың үлкен маңызы бар. Кәсіпорындар инновацияның басты нысаны ретінде жалпы инновациялық үдерісте инновацияның тууы,енгізілуі және бағалануы бойынша тұйықтаушы элемент ретінде әрекет етеді.Инновациялық деңгейді бағалауды көрсеткіштердің төменгі топтары бойынша орындауға болады:
- 1.Мамандар әлеуеті зерттеумен айналысатын,оның ішінде ғылыми дәрежесі бар қызметкерлер саны;қызметкерлердің басқа сааттарына қарағанда ,ғылыми жұмыспен айналысатын қызметкерлердің еңбегіне ақы төлеу.
- 2.Зерттеулер мен әзірлемелерді қаржыландыру инновацияларды енгізуге бөлінетін шығындар,пәтерлер мен лицензиялардың келіп түсуі және берілуі.
- 3.Инновациялық үдерістің ұйымдастырылуы,ғылыми және тәжірибелік-конструкторлық бөлімшелердің болуы.
- 4.Инновациялық нәтижелері,енгізілген технологиялардың саны,экономикалық және өндірістік тиімділік.

* Кәсіпорынның инновациялық қызметпен айналысатын мамандарының әлеуеті таза өндірістік әлеуеттен ерекшеленеді. Қызметкерлердің құрамында ғылыми қызметкерлер мен зерттеушілер қызметкерлер жетекші рөл атқарады. Зерттеушілер, әдетте, жоғары білімді инженерлер және ғылыми дәрежесі де, тәжірбиесі де бар ғалымдар болып келеді. Олар зерттеулермен, әзірлемелермен айналысады, сонымен қатар жаңа өнімдер, әдістер мен жүйелер құруды, қызметтің осы түрлерін басқаруды жүзеге асырады. Техниктер мен қосымша жұмыскерлер зерттеушілердің басшылығымен техникалық және қосалқы жұмыстарды орындай отырып, зерттеулерге де қатысады.

Нақты бір кәсіпорынның деңгейі үшін инновациялық шығындар инновациялардың: инновация өнімі, үдеріс- инновациялар, ұйымдастырушылық, маркетингтік, экономикалық және басқа инновациялар түрлері бойынша бүге-шігесіне дейін қосымша нақтыланады. Үдеріс-инновациялар үшін жаңа жабдықты меңгеруге, жаңа технологиялар мен материалдарды әзірлеп, енгізуге шығындар бөлінеді. Қаржылық құрамдас бөлшектерді қоспағанда, инновациялық әлеуеттің ресурстары мен бағдарларында отандық өнертабыстар мен жаңалықтардың құқықтық қорғалуы да көрініс табады. Лицензиялардың, өнертабыстар мен патенттердің саны маңызды көрсеткіш болып табылады. Кез келген саладағы өнімге немесе тәсілге - материалдық қаражат көмегімен материалдық нысанмен, пайдалы үлгімен іс-әрекеттерді жүзеге асыру үдерісіне жататын техникалық шешім - өнертабыс болып есептеледі. Пайдалы үлгі - құрылғыға жататын техникалық шешім. Өнеркәсіптік үлгі - сериялық құрал- жабдықта орындалған бұйымның конструкторлық шешімі.

Зерттеушілердің қорытындысы бойынша иновациялық алға ұмтылушылық стратегиясы кәсіпорын деңгейінде төмендегідей негізгі ережелерді қабылдауға құрылуға тиіс:

- * экономика мен оның материалдық -техникалық базасы өркендеуінің жалпы заңдылығы-пайдаланылатын технологиялар мен өнімнің инновациялық тұрғыда жаңартылуы;
- * экономиканың біркелкі емес, кезең-кезеңмен инновациялық дамуы;
- * ғылым мен иновациялар-технологиялық тұрғыда алға ұмтылушылықтың бастапқы көздері;
- * негізгі капиталға салынатын инвестициалар-инновацияны игерудің және таратудың негізі;
- * жаһандану жағдайында инновациялық-технологиялық тұрғыда алға ұмтылушылықтың ықпалдастық механизмдеріне сүйену;
- * инновациялық даму мақсатында мемлекеттің, бизнестің, ғылым мен қоғамның ынтымақтастығы;
- * инновациялық алға ұмтылушылық стратегиясын жүзеге асырудың тиімді механизмін жасау.

Кәсіпорындардың инновациялық тұрпаттары бойынша пошымдары және жіктелуі

- Инновациялық кәсіпорындардың(ИК) жіктелуінің әдістемелік негізі деп:олардың қызмет саласын, мамандандырылуы деңгейін,инновациялардың өміршендік кезеңі сатыларының санын және басқа да жағдайларды айтуға болады.ИК-терді төмендегідей белгілері бойынша жіктеу ұсынылады:
- 1. Жаңалықтың жаңашылдық деңгейі:ИК әзірлейтін түпкілікті жаңалықтар;сол қарапайым жаңалықтар.
- 2. Мамандандырылу деңгейі -тауардың өміршендік кезеңінің(ТӨК) жеке бір сатысына мамандандырылған деңгейлер;жеке бір мәселеге мамандандырылған деңгейлер;ТӨК-тің бірнеше сатысын біріктіретін кешенді ИК.
- 3. ИК жұмыс істейтін ТӨК сатысы:стратегиялық маркетинг; іргелі зерттеулер;қолданбалы зерттеулер;тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар;өндірістің технологиялық дайындығы;игеру, өндіру, тактикалық маркетинг;инновация қызметі; тауарды жөндеу;кешенді ИК; ТӨК-тің бірізді сабақтас сатыларында орындалатын жұмыстар.
- 4. ИК жұмыс істейтін білімдер саласы: жаратылыстану ғылымдары;техникалық ғылымдар; гуманитарлық ғылымдар;қоғамдық ғылымдар.
- 5. Халық шаруашылығы саласы:ғылым мен бірлік; өнеркәсіп; құрылыс; көлік пен байланыс; ауыл шаруашылығы; өндірістік инфрақұрылым; әлеуметтік инфрақұрылым.
- 6. Жаңалықтың түрі: өнімдік;ресурстық; үдерістік; құжаттық.
- 7. Жаңалықтың қолданылатын саласы: ішкі пайдалану; сату және айырбас жасау.
- 8. Стратегия тұрпаты: виоленттік; пациенттік; коммутанттық; эксплеренттік.
- 9. Нәтиже түрі: коммерциялық; ғылыми-техникалық; экологиялық; әлеуметтік; ықпалдастық.
- 10. Қаржыландыру көзі: республикалық бюджет; жергілікті бюджет; аралас қаржыландыру; жеке бастау.
- 11. ИК мөлшері; шағын,орта; ірі.
- 12. Ауқымдылық: ұлттық,трансұлттық; халықаралық.
- 13. ИК-тің ұйымдық-құқықтық пошымы: жеке кәсіпкер; шаруашылық серіктестік; акционерлік қоғам; өндірістік кооперативтер; коммерциялық емес ұйымдар; мемлекеттік кәсіпорындар.

- Бесінші реттік технологиялық сатыда даму кезеңінде жоғары тәртіптегі бәсекелестік артықшылықтарға ие болу мақсатында, әрбір ел оны үстемдікпен өндіру есебінен бәсекелестерінен озу үшін, жаңа инновациялық өнім әзірлеуге тырысады. Технологиялық тұрғыда қалыптасқан реттің өзегінде қазіргі уақытта ғылымды қажетсінетін салалардың шоғырлануы, микроэлектрондық және бағдарламалық өнім өндірісінің үстемдігі, ҒЗТКЖ-ларға шығындардың елеулі артуы орын алып отыр.
- ИК-тердің пошымдары мен мөлшерлері бойынша басты айырмашылығы төмендегілерде :
- 1. Шағын фирмалар бұрын қаралған факторлардың ықпалымен табысты жұмыс істейді.
- 2. Кідіртетін факторлар шағын фирмаларды ірі ұйымдарға бірігуге немесе кеңеюге мәжбүрлейді.
- 3. Инновациялық шағын фирмалардың негізгі жиыны ҒЗТКЖ сатысында, ал ірі ұйымдар көбінесе ТӨК сатыларында жұмыс істейді.

Бұдан шығатын қорытынды: ірі кешенді ұйымдармен салыстырғанда, шағын фирмалар айтарлықтай көп жаңашылдық әзірлеуге тиіс. Жасалған талдау инновациялық қызметпен әртүрлі дәрежеде айналысатын ұйымдардың 19 түрінің ерекше сиппаттарын айқындауға мүмкіндік туғызады.

Маркетинг ұйымы нарықты сегменттеумен, нормативтер мен ИК стратегиясын әзірлеумен, сатумен және жарнамамен айналысады.

ҒЗО, зерттеу орталықтары ғылыми және сынақ жұмыстарымен, жаңалықтарды әзірлеумен, оларды сынаумен және берумен айналысады. ҒЗО мен ЗО - ны ерекшелейтін белгілер: ғылыми қызметкерлердің еңбектерінің қормен жарақтануы және ақпараттық қамсыздандырылуы, әлемдік стандарттарға сәйкестік, шығармашылықтың еркіндігі, еңбекке ақы төлеу мен әлеуметтік қамсыздандырудың жоғары деңгейі.

Жобалау-конструкторлық ұйымдар (ЖКҰ), арнаулы конструкторлық бюролар (АКБ) конструкторлық әзірлемелерге және идеяларды жобалауға, тауарлардың жаңа үлгілерін сараптауға, сынақтан өткізуге мамандандырылған.

Жобалау-технологиялық ұйымдар (ЖТҰ) тауарларды ресурстардың ең аз шығынымен және жоғары сапамен шығару өндірісінің технологиялық жүйелерін зерттеумен, әзірлеумен айналысады. Бұл сатыда ТКЖ нәтижелері технологияларға айналады, дайындау тәсілдері, құрал-жабдықтар, саймандар анықталады, сондай-ақ ресурстар, еңбек, жұмысты ұйымдастыру нормативтерінің көпшілігі әзірленеді.

- * **Құрылыс-құрастыру (монтаж) ұйымы (ҚҚҰ)** күрделі құрылыс және техникалық қайта жасақтау нысандарына жобалық-сметалық құжаттама әзірлейді, сондай -ақ жаңалықтарды әзірлеуге, инновацияларды енгізуге байланысты, тікелей құрылыспен айналысады. ҚҚҰ -ның ерекшелігі тұратын белгілері: жобалық жұмыстардың қамсыздандырылуы; инжинирингтің автоматтандырылуы, механикаландырылуы мен технологиясының жлғары деңгейі.
- * **Өндірісті материалдық-техникалық қамсыздандыруды (ӨМТҚҰ)** ресурстарды пайдалануды нормалау мен, өндірісті жобалаумен, материалдық-техникалық ресурстармен қамсыздандырумен айналысады. ӨМТҚҰ -дан жоғары жұмылдырушылық, нарықта хабардар болушылық, экономикалық пайдасы бар сапалы ресурстармен қамсыздандырушылық талап етіледі.
- * **Қаржы ұйымдары (ҚҰ)** қаржы-кредит механизмдерін, ақша ағындарын реттеуді, сондай-ақ инновациялық жобаларды тікелей қаржылай да, инвестициялық та қаражаттармен қамтамасыз етеді.
- * **Кәсіпорын (компания, фирма)** тікелей жаңа өнімді игерумен, сериялы шығарумен, маркетинг және сатумен айналысады. Кәсіпорыннан ғылыми әзірлемелер мен жаңа өнімдерді: инновация әзірлеушілер салған жобалар мен сипаттамаларға толық сәйкестікте дәлме-дәл және сапалы түрде жаппай тауарларға айналдыру талап етіледі.
- * **Қызымет көрсету ұйымы (ҚКҰ)** өнімнің өндірушіден тұтынушыға дейінгі қызыметінің сапасын бақылаумен айналысады.
- * **Жөндеу ұйымы (ЖҰ)** келісім бойынша өнімнің техникалық қызыметін және жөнделуін іске асырады.

- * **Корпорация**-тәуелсіз өнеркәсіп кәсіпорындарының, ғылыми, жобалау, конструкторлық ұйымдардың ұжымдық кәсіпкелік негізінде өндірістің тиімділігін көтеру мақсатында ерікті түрде бірігуі. Корпорацияларды ерекшелейтін сипаттар-қатысушылардың түпкілікті нәтиже үшін жауапкершілігі; компанияның мақсаты үшін ресурстар мен менеджменттің жоғары дәрежеде шоғырландырылуы.
- * **Қаржылық-өнеркәсіптік топ (ҚӨТ)** - тауарлар мен қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында, өзара бірбүтін технологиялық кезеңдерге байланысты, өнеркәсіп кәсіпорындарын, банктерді, сауда ұйымдарын біріктіретін ұжымдық құрылым.
- * **Холдинг компаниясы (ХК)** бас және еншілес компаниялар құруды көздейтін қаржылық-өнеркәсіптік топтың бір пошымы: онда еншілес компания акцияларының бақылау пакетіне бас компания иелік етеді. ХК-ге тән сипат-еншілес компаниялардың шаруашылықты дербес жүргізе алмайтындығы, сондай-ақ акционерлік капиталға басқа фирмалардың қатысуы арқылы табыстар алу мүмкіндігі.
- * **Консорциум**-ірі фирмалардың фирмааралық кооперация шектерінде белгілі бір кезең ішінде стратегиялық ҒЗТКЖ-ларды бірлесе қаржыландыруды және орындауды жорамалдайтын уақытша бірігуі.
- * **Трансұлттық корпорация (ТҰК)** - әртүрлі елдерде еншілес фирмалары мен филиалдары бар қоғам. Оған тән сипаттар: өндірісті шоғырландырудың және шығарылатын өнімді саралаудың жоғары деңгейі; өндірісті терең мамандандыру; ресурстарды оңтайлы пайдаланудың икемділігі, өнімнің бәсекеге қабілеттілігінің жоғары болуы.
- * **Стратегиялық альянс (СА)** - фирмааралық кооперацияға қатысушылардың бүкіл инновациялық кезең бойынша кешенді күрделі жұмыстарды жүргізу үшін жасайтын келісімнің бір түрі болып табылады.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӨНІМ НАРЫҒЫНДАҒЫ ӨНЕРКӘСІП АЛЫПТАРЫ

ҚАЗІРГІ ТАҢДА ТҮБЕГЕЙЛІ ИННОВАЦИЯЛАР, СОЛАРДЫҢ НЕГІЗІНДЕ ТӘЖІРИБЕ ҮЛГІЛЕРІН ҚҰРУ-ЗЕРТТЕУЛЕР ЖҮРГІЗЕ ҮШІН КӨПТЕГЕН ҰЖЫМДАРДЫҢ АЙТАРЛЫҚТАЙ КҮЩ-ЖІГЕРЛЕРІН ЖӘНЕ ОРАСАН ҚУАТЫ БАР МАТЕРИАЛДЫҚ-ТЕХНИКАЛЫҚ БАЗАСЫН ҚАЖЕТ ЕТЕДІ. ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕ ЕРЕКШЕЛІГІ ДЕП: ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ, КАПИТАЛДЫ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ АЗ ШЫҒЫНМЕН ЖОҒАРЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫ ӨНДІРІСТЕРДІ ДАМУҒА ҚАБІЛЕТТІ БІЛІКТІ МАМАНДАРДЫ МЕЙЛІНШЕ ОҢАЙ ТҮРДЕ ӨЗАРА <ҚҰЮ> АРҚЫЛЫ ЕРЕКШЕЛЕНЕТІН, ДЕҢГЕЙЛЕС ТЕ, САТЫЛАС ТА ЫҚПАЛДАСУЫ ЖОҒАРЫ ҚҰРЫЛЫСТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУЫН АЙТУҒА БОЛАДЫ. ОЛАРДЫҢ ҚАТАРЫНА: ҚАРЖЫЛЫҚ-ӨНЕРКӘСІПТІК ТОПТАР, ХОЛДИНГТЕР, КОНСОРЦИУМДАР, ҰЛТТЫҚ КОМПАНИЯЛАР ЖӘНЕ БАСҚАЛАРЫ ЖАТҚЫЗЫЛАДЫ.

Холдинг өнеркәсіптің, ғылымның әртүрлі салаларын, қызмет көрсету салаларын және қаржы мекемелерін қамтиды. Онда орталықтандырылған басқару негізінде серіктестердің жауапкершіліктері мен тең құқықтарын бөлу көзделеді. Оның бас ұйымы өзіне көпшілік жағдайларда қызметтік сипаттағы басқарушылық қызметтердің ең аз көлемін алады.

Холдингтердің артықшылықтары төмендегілерде жатыр:

- ҒЗТҚЖ-ларды қаржыландыру және алынған нәтижелерды өндіріске жедел енгізудің кең мүмкіншіліктері;

- шығындардың үнемдеу және өндіріс ауқымының әсері бағаларды саралауға, нарық конъюнктурасының ауытқушылықтарына байланысты ысырап-шығындарды азайтуға мүмкіндік береді;

- ғылыми-техникалық, өндірістік бағдарламаларды бірлесе орындау, мамандандыру мен кооперацияларды тереңдету, бірлескен қызметті үйлестіру;

- инвестициялық ресурстарды тиімді түрде қайта бөлу, оларды барынша пайдалы және өтелетін бағыттарға шоғырландыру;

- өркендеудің ұзақ мерзімдік стратегиясын іс жүзінде асыру;

Консорциумның маңызды міндеті-технологиялық тұрғыда жабдықтау құралдарының және өнімнің басқа түрлерінің өндірісін дамыту байланысты ірі инновациялық жобаларды іздеу және іске асыру.Консорциумның басқару жүйесі төмендегілерді қамтамасыз етеді:

- барынша жоғары нәтижелерге жету үшін,қызмеьтің мақсатты сипатын күшейту;
- қаржылық-экономикалық қызметтердің рөлін арттыру және тиісті бөлімшелердің жұмысын күшейту;
- компанияның сыртқы және ішкі нарықтарда бәсекеге қабілетті болуы,орнықты қаржылық ахуал;
- тиімді инвестициялық саясат жүргізу;
- консорциумды шаруашылық жүргізудің акционерлік түрі негізінде басқаруға көшу үшін жағдайлар туғызу.

Консорциум аясында ірі өндірістік-техникалық және экономикалық жобаларды әзірлеу және іске асыру-компанияны басқаруды жаңа үлгісін қалыптастыру әрекеті болып табылады.

1.Экономиканы тұрақтандыру мақсатында дағдарысқа қарсы бағдарламаны жүзеге асыру.

2.Ұлттық экономиканы әртараптандыруға және жаңалауға жәрдемдесу.

3.Қорға жататын компанияны қызметінің тиімділігін арттыру.

<Самұрық-Қазына> қорының стратегиялық жоспарларын іске асыру-корпоративтік басқару көтеру стратегияның негізгі құралы ретінде Қордың және оның еншілес компанияларының кадр (мамандар)саясатының жаңа сапасын талап етеді.

Ол үшін біз Қордың корпоративтік кадр саясатының жаңа үлгісінің іргелес ұстанымдары ұсынамыз.